

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Szlovák emigránsok és a magyar határrevízió: 1918–1943

Iváncsó Ádám

Témavezető: Dr. Pallai László

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen

2025

I. A doktori értekezés előzményei, célkitűzései és a téma körülhatárolása

A két világháború közötti Közép-Európa története a nemzetközi rendszer újrendeződésének, az etnikai-nemzeti önmeghatározás gyorsuló folyamataival összefonódó politikai kísérleteknek és az identitáskonstrukciók sokszor egymásnak feszülő dinamikáinak metszéspontjában érthető meg igazán. A trianoni békerendszer nyomán átrajzolt határok nem pusztán államközi viszonyokat formáltak át, hanem mélyreható változásokat indítottak el a társadalmi lojalitások és a közösségi önazonosságok terében is. A Felvidék különösen élesen mutatja meg e változások természetét: a régióban a „régí rend” kulturális, felekezeti és nyelvi mintázatai még sokáig együtt éltek a csehszlovák állam kiépülésével járó új normákkal, intézményi logikákkal és emlékezetpolitikai gyakorlatokkal. Ebben a közegben jelent meg, szerveződött és próbált politikai súlyt szerezni az a magyarbarát szlovák emigráns csoport, amelynek története e disszertáció tárgya.

Az értekezés középpontjában egy olyan szereplői kör áll, amely egyszerre mozgott a hivatalos külpolitika peremén és az informális diplomácia terében. A magyar állam revíziós céljainak szolgálatában ugyan, de saját motivációk, identitásbeli dilemmák és személyes ambíciók mentén cselekedett, miközben próbált

megszólalási jogot szerezni a nemzetközi nyilvánosságban. A vizsgált csoport – elsősorban Jehlicska Ferenc, Dvortsák Győző, Bulissa Károly és Unger Ferenc – története nem redukálható sem egyszerű „ügnői hálózatra”, sem homogén emigráns közösségre. Inkább laza, időben változó konstelláció, amelyet a közös ügy retorikája és a magyar külpolitikai támogatás fogott össze, miközben a résztvevők mozgásai, váltásai és rivalizálása minduntalan megkérdőjelezték a szervezethez és az egység látszatát is.

A kutatás előzményei kettős természetűek. Egyrészt a hazai és (cseh)szlovák történetírásban már a hatvanas évektől léteznek olyan munkák, amelyek részleteiben érintik a magyarbarát szlovák szereplőket, ám többnyire a magyar nemzetiségi politika, a revíziós diplomácia vagy a helyi politikai elit története felől közelítik a jelenséget. A másik előzmény a legutóbbi két évtized olyan historiográfiai fordulata, amely fokozottan érdeklődik a transznacionális hálózatok, a kisebbségi identitások és az informális diplomácia iránt. Juraj Kramer korai, úttörő monográfiája fontos alaprétet teremtett, de a hozzáférhető forráskorpuszt és a vizsgálati fókusz tekintve is részben lezárt narratívát rögzített. Miroslav Michela munkái már árnyaltabb nézőpontot képviselnek, elfordulva a rigid ideológiai keretektől, míg Angelika Šrámková egy konkrét életút –

Bazovszky Lajos – felől mutatott rá az identitásválasztások ambivalenciáira. Peter Švorc Kelet-Szlovákia politikatörténetéhez írt munkái különösen értékesek e kutatás számára: kimutatták, hogy a régió szlovák lakosságának egy része a húszas években még számottevő – bár gyorsan erodálódó – magyarbarát lojalitást őrzött. A magyar történetírásban Tilkovszky Lóránt, Bellér Béla, majd újabban Janek István és Ablonczy Balázs tanulmányai, továbbá Ormos István Kmoskó-monográfiája szolgálnak kitüntetett igazodási pontként; Tom Lorman megközelítése pedig meggyőzően bontja ki Jehlicska személyiségének és politikai cselekvésének ambivalenciáit. E munkákra építve jelen értekezés célja nem azok felülírása, hanem olyan rendező elvek – identitás, motiváció, informális diplomácia – előtérbe helyezése, amelyekkel a mozaikszerű részletek koherensebb, mégis többnézőpontú képpé állíthatók össze.

A disszertáció célkitűzése hármas. Elsőként: rekonstruálni a magyarbarát szlovák emigráns csoport szerveződéstörténetét, kulcsszereplőit, belső viszonyait és akcióit Másodsor: elemezni, miként illeszkedtek e szereplők a magyar revíziós politika formális és informális csatornáiba – hogyan termelődött, közvetítődött és alakult át az a „szakértői” és „morális” tőke, amellyel a magyar külpolitika a nemzetközi

nyilvánosságban próbált legitimációt építeni. Harmadszor: mérlegelni a csoport tényleges hatását a szlovák társadalomra, a magyar–szlovák kapcsolatokra és a korabeli nemzetközi diplomácia döntési színtereire. E három cél egymást feltételezi: a szerveződéstörténet feltárása nélkül nem érthető az informális diplomácia működése, az utóbbi ismerete nélkül pedig aligha mérhető fel a hatás.

A téma körülhatárolásában két dimenzió különösen fontos. A földrajzi keretezés Szlovenszkóra fókuszál, miközben szükségképp kitekint Budapestre, Varsóra, Bécsre, Párizsra, Berlinre és Genfere – oda, ahol az emigráns jelenlét és a magyar lobbis érdemi nyomot hagyott. Az időbeli keretezés a szereplők előzményeinek figyelembevételével együtt is inkább az első világháború lezárásától az utolsó aktív tagnak, Dvortsák Győzőnek az 1943-as haláláig terjed. A személyi kör – Jehlicska, Dvortsák, Bulissa, Unger – nem kizárólagos: az elemzésben megjelennek együttműködő vagy ellenérdekelt szereplők, valamint intézmények (pl. Területvédő/Revíziós Liga, genfi Szlovák Nemzeti Tanács, az Országos Keresztényszocialista Párt szlovák osztálya).

A kutatás hipotézise szerint ez a magyarbarát emigráns tevékenység – minden látható aktivitása és propagandabősége ellenére – korlátozott hatású volt: a szlovák társadalom

többségének identitását és politikai preferenciáit nem formálta át érdemben; a nagyhatalmi diplomácia döntéseire csak áttételes, inkább szimbolikus súllyal bírt; a magyar külpolitika számára pedig eszközként hasznosult ugyan, de a revíziós politika ellentmondásai (autonómiaígéreték és asszimilációs gyakorlat párhuzamossága) végső soron az emigránsok hitelességét is aláásták. A hipotézis ugyanakkor nem a „kudarc” leegyszerűsítő nyelvén beszél: a vizsgálat azt feltételezi, hogy a csoport tartós, bár alacsony intenzitású jelenléte hozzájárult a „szlovák kérdés” napirenden tartásához a nemzetközi nyilvánosságban, és a magyar lobbis informális infrastruktúrájának fenntartásához.

A fogalmi keretek tisztázása elengedhetetlen. A „magyarbarát” jelölő a disszertációban nem morális minősítés, hanem analitikus fogalom: olyan szlovák származású vagy szlovák identitáselemekkel rendelkező szereplőkre utal, akik politikailag a magyar állami érdekekkel azonos irányban cselekedtek. A „szlovják” megjelölés Dvortsák esetében a kelet-szlovák regionális identitásképződmény leírására szolgál, amelyet nem tekintünk a szlovák nemzeteszme egyszerű „alváltozatának”, inkább egy hungarus tradícióval is érintkező lokális hovatartozásnak. Az „informális diplomácia” a hivatalos külügyi csatornákon kívül működő, de azokkal részben összekapcsolódó kommunikációs, lobbizó és

reputációmenedzsment-tevékenységeket jelöli, amelyekben az emigráns csoport kulcsszerepet vállalt. Végül a „politikai kalandor” fogalma értelmező fogalomként jelenik meg: nem pejoratív címke, hanem olyan szerepfelfogás leírása, amelyben a gyors alkalmazkodás, az eszközválasztás rugalmassága és a személyes karrierépítés láthatóan összeszövődik az ideologikus önreprezentációval.

A téma választását és körülhatárolását praktikus okok is motiválták. A forrásanyag bősége – és egyben töredékessége – miatt elkerülhetetlen volt a fókuszálás: a külügyminisztériumi és miniszterelnökségi fondok, az MTI hírarchívuma, továbbá a szlovák és cseh rendészeti, kormányzati iratok áttekintése kirajzolt egy olyan korpuszt, amely a fenti személyi és területi keretre támaszkodva képes koherens narratívát adni. E források sajátosságai (propagandisztikus beszédmód, ügynöki jelentések szubjektív elemei, a háborús iratvesztések okozta lyukak) ugyanakkor folyamatos forráskritikai éberséget követelnek, és óvatosságra intenek a túl erős oksági kijelentésekkel szemben. A disszertáció ezért tudatosan törekszik a többnézőpontúságra: ugyanazon eseményt több forrástípusból is ellenőrzi, és inkább valószínűségi, mintsem kategorikus állításokkal él ott, ahol az anyag nem teszi lehetővé a végleges rekonstrukciót.

Végezetül, a kutatás illeszkedik a kisebbségtörténet és a nemzetközi kapcsolattörténet határterületén kibontakozó újabb irányokhoz. Ahelyett, hogy pusztán a „nagy diplomácia” döntéseit sorolná fel, azt vizsgálja, miként dolgoztak az alrendszerek: hogyan épültek a kapcsolathálók, milyen nyelvi és érvelési készletekből építkezett a propaganda, hogyan teremtettek az emigránsok „szakértői” kompetenciát maguk körül, és mindezt miként „használta” a magyar külpolitika. Ezzel együtt a dolgozat egyértelmű korlátot húz: nem kíván teljes kelet-közép-európai összehasonlítást nyújtani más nemzetiségi emigrációkkal, és nem vállalkozik a csehszlovák állam egész kisebbségpolitikájának átfogó elemzésére sem. A cél egy koncentrált, mégis sokrétű esettanulmány megrajzolása, amelyben a szereplők emberi kontúrjai – hit, lojalitás, opportunizmus, csalódás – ugyanúgy kirajzolódnak, mint a háttérrel adó geopolitikai erőter nagyobb struktúrái.

II. Alkalmazott módszertan

Módszertani szempontból a kutatás középpontjában a forráskritikai elemzés állt. Az eltérő eredetű dokumentumok összevetése lehetővé tette, hogy kiszűrjem a propaganda és az öngazolás elemeit, és árnyaltabb képet rajzoljak a mozgalom tevékenységéről. A biográfiai szemlélet szintén meghatározó szerepet játszott: Giovanni Levi és Kövér György munkái

inspirálták azt a megközelítést, amely az emigránsokat nem csupán politikai aktorokként, hanem személyes dilemmáik, lojalitásváltásaik és identitáskereséseik kontextusában vizsgálja. Levi nyomán tudatosult, hogy az életrajzírás mindig hordoz torzításokat, hiszen a történész hajlamos koherens és változatlan személyiségeket rekonstruálni, míg Kövér az „életív” jelentőségére hívta fel a figyelmet, vagyis arra, hogy a nyilvános szerepvállalás és a magánéleti tapasztalatok együttes bemutatása adhat teljesebb képet.

A kutatás szerves részét képezte továbbá az informális diplomácia elemzése. Az emigránsok elsősorban nem hivatalos csatornákon keresztül próbálták hatást gyakorolni: röpiratokkal, nyílt levelekkel, memorandumokkal, valamint személyes lobbizással. E tevékenységük jól illeszkedik a korszak nemzetközi politikájának sajátosságaihoz, amelyben a kis szereplők is igyekeztek láthatóságot szerezni a nagyhatalmak előtt.

Végül társadalomtörténeti kontextualizálás nélkül az emigráció története aligha érthető meg. Az emigránsok sorsa és lehetőségei szorosan összefüggtek a keletiszlovák társadalom átalakulásával, a csehszlovák állam megszilárdulásával és a magyar nemzetiségpolitika alakulásával. A mozgalom így nem elszigetelt epizód, hanem egy szélesebb közép-európai folyamat

része, amelynek vizsgálata hozzájárul a térség társadalmi és politikai dinamikáinak pontosabb megértéséhez.

III. Az értekezés tudományos eredményei

A disszertáció vizsgálatai megerősítették azt a hipotézist, hogy a magyarbarát szlovák emigráció mozgásterét a két világháború közötti időszakban korlátozott maradt. Bár a mozgalom tagjai – Jehlicska Ferenc, Dvortsák Győző, Bulissa Károly és Unger Ferenc – két évtizeden keresztül jelentős energiát fektettek propagandájukba, röpirataikba és diplomáciai manővereikbe, tényleges befolyásuk mind a szlovák társadalomra, mind a nemzetközi döntéshozatalra marginálisnak bizonyult. Az eredmények ugyanakkor nem egyszerű „kudarctörténetként” értékelhetők, sokkal inkább arra világítanak rá, hogy a kisebbségi identitások és lojalitások miként alakultak át a régióban, és hogyan kapcsolódtak össze az informális diplomácia folyamataival.

A szlovák társadalomra gyakorolt hatás vizsgálata egyértelművé tette, hogy az emigránsok nem tudták tömegesen megnyerni a lakosságot a magyarbarát gondolat számára. A csehszlovák állam konszolidációja és az új rendszer által biztosított nyelvi, kulturális és oktatási lehetőségek jóval vonzóbbnak bizonyultak, mint a magyar uralom visszaállításának ígérete. Az 1930-as évekre felnőtt új generáció,

amely már a csehszlovák iskolákban szocializálódott, nem rendelkezett személyes kötődéssel a magyar múlthoz, sőt, a csehszlovák történelemoktatás sovíniszta keretei kifejezetten magyarellenes irányba formálták az ifjúságot. Az emigránsok propagandakiadványai – például a *Samostatnost'* és a *Naša Zastava* – ugyan eljutottak a szlovák közönséghez, de hatásuk marginális maradt, és nem tudták érdemben befolyásolni a közgondolkodást. Érdeemes megjegyezni, hogy a magyarbarát szellem sokkal inkább fennmaradt más csatornákon, így az Országos Keresztényszocialista Párt szlovák osztályán keresztül, amely különösen Kelet-Szlovákiában képes volt az 1930-as évekig népszerűséget fenntartani. Ez a pártpolitikai keretben zajló magyarbarátság hitelesebbnek és eredményesebbnek mutatkozott, mint az emigránsok akciói.

A mozgalom belső működésének feltárása rávilágított arra, hogy a csoport korántsem volt homogén. A tagokat eltérő identitások, motivációk és politikai stratégiák jellemezték. Jehlicska Ferencet erős katolikus elköteleződés és messianisztikus küldetéstudat vezette. Bár szándéka népe helyzetének javítása volt, pályáját állandó oldalváltások és alkalmazkodási kényszerek kísérték, ami egyszerre utalt opportunizmusra és idealista indíttatásra. Politikai pályájának ellentmondásai hozzájárultak ahhoz, hogy a szlovák nemzeti

emlékezetből kitalált alak lett. Dvortsák Győző a „szlovják” identitás képviselőjével egy átmeneti kategóriát testesített meg a hungarus hagyomány és a szlovák nacionalizmus között. Írásai és kelet-szlovák dialektusban született versei világosan mutatják kötődését a regionális identitáshoz, amelyet azonban nem tudott összeegyeztetni a szlovák nemzeti mozgalom fő áramával. Bulissa Károly és testvérei esetében a szlovák ügy inkább politikai eszköznek, semmint mélyen átélt belső meggyőződésnek tűnt. Bár művészetkedvelők voltak, kulturális produktumaikban a szlovák öntudat alig jelent meg. Unger Ferenc személyiségét a forráshiány miatt nehezebb rekonstruálni, de az eddig feltárt adatok arra utalnak, hogy elsősorban gyakorlati megfontolások vezették. A mozgalom belső viszonyait a rivalizálás, a bizalmatlanság és a személyes ambíciók küzdelmei jellemezték, amit a Mihalusz Vince-féle kettős ügynöki eset is jól illusztrál.

Az emigránsok kapcsolatát a magyar állammal szoros függőség jellemezte. A magyar külpolitika számára hasznos propagandaeszközt jelentettek, memorandumokkal, jelentésekkel és röpiratokkal látták el a kormányzatot, amely ezekre hivatkozva igyekezett legitimitációt szerezni a nemzetközi porondon. Ugyanakkor az emigránsok nagymértékben kiszolgáltatottak voltak a támogatás mértékének és

folyamatosságának, amely a politikai helyzet alakulásának függvényében változott. A magyar külpolitika következetlensége – autonómiát ígérni, de asszimilációt gyakorolni – nemcsak a szlovák társadalom szemében tette hiteltelenné a mozgalmat, hanem maguk az emigránsok is ennek veszteseivé váltak.

A nemzetközi diplomáciában az emigránsok szerepe inkább szimbolikus maradt. A Népszövetség konferenciáin való megjelenésük, valamint a genfi Szlovák Nemzeti Tanács létrehozásával különféle memorandumok és propagandaanyagok benyújtása a figyelem felkeltésére szolgált, de tényleges döntési befolyással nem jártak. Szlovákia sorsát alapvetően a nagyhatalmak érdekei határozták meg, az emigránsok csupán kísérőjelenségként voltak jelen. Paradox módon azonban a csehszlovák kormányzat ellenpropagandája, amely igyekezett túlhangsúlyozni az emigránsok veszélyességét, hozzájárult ahhoz, hogy a nemzetközi térben nagyobb súlyt tulajdonítsanak nekik, mint amennyi ténylegesen megillette őket. Ez a „nem szándékolt hátszél” biztosította számukra, hogy hosszú időn át az európai diplomácia alacsonyabb szintjein tárgyalóképes félként jelenjenek meg.

A disszertáció tudományos hozzájárulása több ponton is megragadható. A vizsgálat egyrészt kiegészíti a korábbi történeti munkákat azzal, hogy az emigránsokat nem pusztán a magyar

külpolitika eszközeiként mutatja be, hanem önálló identitás- és motivációtörténeti keretben is vizsgálja őket. Másrészt a biográfiai megközelítés alkalmazásával sikerült feltárni az egyes szereplők emberi dilemmáit, személyiségbeli ellentmondásait és identitáskereséseit. Harmadrészt az informális diplomácia fogalmának bevonásával érzékeltethetővé vált, miként használták a magyar külpolitikai döntéshozók ezeket az emigráns szereplőket a nemzetközi legitimációs harcban. A disszertáció így nem felülírja, hanem kiegészíti és árnyalja az olyan szerzők, mint Juraj Kramer, Miroslav Michela, Peter Švorc, Tilkovszky Lóránt, Janek István vagy Ablonczy Balázs által felrajzolt képet.

Összességében a magyarbarát szlovák emigráció története arra mutat rá, hogy a kisebbségi identitások és lojalitások sosem egyértelműek, hanem többszörösen rétegzett és gyakran ellentmondásos folyamatok eredményei. A mozgalom politikai kudarcát a geopolitikai realitások, a magyar politika következetlensége, a belső megosztottság és a szlovák társadalom változó igényei egyaránt magyarázzák. Ugyanakkor a több mint két évtizeden át fennmaradó tevékenységük biztosította, hogy a „szlovák kérdés” folyamatosan jelen maradjon a nemzetközi közvélemény előtt, még ha tényleges politikai súly nélkül is.

A disszertáció egyben új kutatási irányokat is kijelölt. Különösen ígéretes terep az Országos Keresztényszocialista Párt szlovák osztályának története, amelynek vizsgálata segíthet feltárni, hogyan tudott egy alapvetően magyar politikai párt hosszú ideig jelentős befolyást fenntartani Kelet-Szlovákiában. Emellett további kutatásra érdemesek az amerikai magyarbarát szlovák szervezetek, amelyek új perspektívát adhatnak az emigránsok nemzetközi mozgásterének értékeléséhez. Végül a regionális identitásformák – így a „szlovják” identitás – részletesebb vizsgálata is hozzájárulhat ahhoz, hogy árnyaltabban értsük meg a lojalitás és a nemzeti hovatartozás közötti átmeneti kategóriákat.

A magyarbarát szlovák emigráció története tehát közvetlen politikai eredményeiben korlátozott maradt, ám jelentősége mégsem elhanyagolható. Azáltal, hogy bemutatja az identitásformálódás sokrétűségét, a politikai lojalitások ingatagságát és az informális diplomácia működését, hozzájárul a magyar–szlovák kapcsolatok, a revíziós politika és a közép-európai politikai kultúra mélyebb megértéséhez.

Nyilvántartási szám: DEENK/490/2024.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Iváncsó Ádám
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10064546

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (2)

1. **Iváncsó, Á.**: Az Eperjesi Torna és Vívó Egyesület története: 1896-1938.
Forum Társadtud. Szle. 25 (4), 119-132, 2023. ISSN: 1335-4361.
2. **Iváncsó, Á.**: A Pozsonyi Torna Egylet története: 1880-1945.
Forum Társadtud. Szle. 22 (4), 53-80, 2020. ISSN: 1335-4361.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

3. **Iváncsó, Á.**: The sports club of a disappeared Hungarian community: Eperjesi Torna és Vívó Egyesület.
Kaleidoscope history. 13 (27), 389-400, 2023. EISSN: 2062-2597.
DOI: <http://dx.doi.org/10.17107/KH.2023.27.46>

Magyar nyelvű konferencia közlemények (4)

4. **Iváncsó, Á.**. Bulissa Károly az irredenta szlovák ügyvéd.
In: Korszakokról korszerűen : A 2022. április 29/30-án megrendezett Modernkortörténeti Doktorandusz Konferencia tanulmányai I.. Szerk.: Püski Levente; Ónádi Sándor; Schrek Katalin; Sipos Nikoletta, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelmi Intézet, Debrecen, 117-130, 2023. ISBN: 9789634905615
5. **Iváncsó, Á.**: Szlovák emigránsok és a magyar határrevízió: 1918-1943.
In: Trianon Doktorandusz Konferenciasorozat Tanulmánykötet. Szerk.: Molnár Dániel; Molnár Dóra, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 116-128, 2023. ISBN: 9786156457295
6. **Iváncsó, Á.**: Dvorcsák Győző - egy szlovák/szlovák irredenta politikus életpályája.
In: XXV. Tavaszi Szél Konferencia Tanulmánykötet III.. Szerk.: Molnár Dániel; Molnár Dóra; Nagy Adrián Szilárd, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 369-384, 2022.
ISBN: 9786156457134

7. **Iváncsó, Á.**: A szokol- és a frankhamisítás felvidéki vonatkozásai.

In: Tavaszí szél - Spring Wind 2019 : Tanulmánykötet. III. kötet. Szerk.: Bihari Erika; Molnár Dániel; Szikszai-Németh Ketrin, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 710-719, 2020. ISBN: 9786155586620

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománytermetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2024.09.24.

